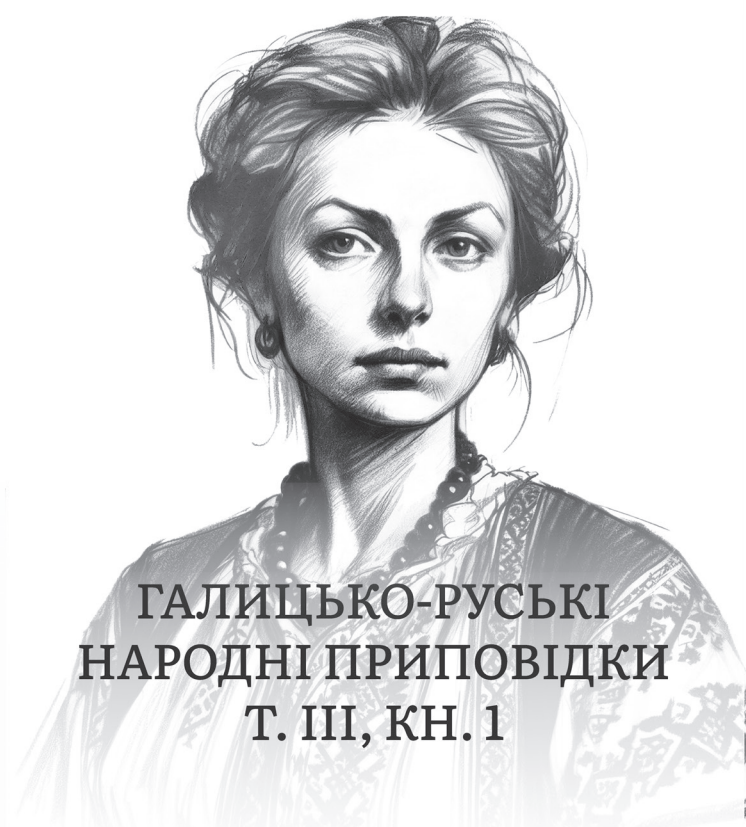

І В А Н
Ф Р А Н К О

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКІ
НАРОДНІ ПРИПОВІДКИ
Т. III, КН. 1

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКІ НАРОДНІ ПРИПОВІДКИ

Зібрав, упорядкував і пояснив Іван Франко

У 3-х томах

У 6-ти книгах

Репринтне видання

Том III

Книга I

Рабунок – Час

Р.

Рабунок. 1. Коли рабунки, то і я зо дві булки. (Дар.)

Відгрожується якийсь зовсім не небезпечний кандидат на розбійника.

Рад. 1. Де ти раді, там рідко бувай, а де не раді, там не заглядай. (Ільк.)
...тобі ради... (Петр.)

Правило житевої мудрости. Пор. Тим. 260; Нос. ст. 281; Libl. 29; Krumb. 13.

2. Рада би душа до раю, та її гріхи не пускают. (Петр.) ...та гріхи... (Наг.)

Чоловікови не одно бажається, чого задля натуральних перешкод не може осягнути. Пор. II, Душа ч. 72.

3. Рада би мама за пана, та пан не бере. (Ільк.)

Не все справджується те, чого чоловік бажає.

4. Рад би го в лижці воді втопити. (Наг.)

Говорять про завидюшого чоловіка. Пор. Libl. 166; Гильф. 3183; Нос. Доповн. 8.

5. Рад бим, аби ми ся земля розступила. (Гнідк.)

Говорить чоловік, знеохочений до житя.

6. Рад бим, аби хоть сльози мої на його сліди падали. (Гнідк.)

Вислов великого жалю або якогось кривдованя.

7. Рад би му неба прихилити. (Гнідк.)

Любить його дуже, рад би бачити його щасливим.

8. Ради єсмо як світови. (Гнідк.)

Говорять до пожаданих, любих гостей.

9. Раді люди літу, а пчолу цв'їту. (Кол.)

Літо веселе для всякої живої тварі. Пор. Даль I, 194.

10. Рад не рад, а мусів. (Наг.)

Чоловік нераз мусить робити щось по волі і по неволі.

11. Такам ти рада, як гу–ця трісці. (Мшан.)

Кепкує дівка із нелюбого парубка.

12. Такий йим ти рад, як чиракови на г–ци. (Мшан.)

Кепкує парубок із нелюбої дівки.

13. Так тому рад, як би му пси обід з'їли. (Ільк.)

Дуже нерад, незадоволений.

14. Чи би не рада душа до раю, та гріхи не пускают. (Пісочна)

Варіант до ч. 2.

Рада. 1. Ані до ради, ані до звади. (Ільк.)

Говорять про мовчазливого, невимовного чоловіка.

2. Він нагне ся під твою раду. (Стан.)

Послухає твоєї ради, похилить свою волю під твою.

3. Дай ми раду голові. (Наг.)

Порадь мені на якусь роботу.

4. Дай си раду, лізь в коноплі. (Мшан.)

В коноплях найвигідніше сховатися, бо там не чути й запаху чоловіка, так що й пси не знайдуть.

5. Де велика рада, там рідкий борщ. (Мінч. Петр. Ільк.)

З багато слів і промов мала користь.

6. Де рада о кім, там і о всім. (Ком.)

Почнуть говорити про одного чоловіка і зійдуть на всяку всячину.

7. Добра рада як готові гроші, а лиха – готове нещастє. (Ільк.)

Коли хто слухає одної або другої.

8. Захотів ти дати раду гузичній кишці (М. Гош.)

Про неадекватну пораду.

9. З него ані ради, ані поради. (Луч.)

Про непривітного або нерозумного чоловіка.

10. Коли шукаєш ради, стережи ся зради. (Ільк.)

Шукаючи чужої поради нема кращого, як потрапити на фальшиву дорогу.

11. Ніхто з Богом на раді не був. (Наг.)

Ніхто не може знати, що з ким буде. Пор. Слав. II, 21.

12. Полиці, лавиці, дайте ми радиці! – Хоть би пан, хоть Іван, то юж не дам. (Мшан.)

Приповідують про невісту, що в передпородових болях не може знайти собі місця і навіть полиці та лави в хижі просять о поміч. (М. Зубрицький)

13. Рада велика, а робота мала. (Коб.)

За великим балаканєм ніколи й робити.

14. Рада в раду. (Гнідк.)

Говорять, коли між гуртком людей починаєся нарада про щось.

15. Яка рада, така громада. (Снят.)

З перебігу наради можна пізнати інтелігентний рівень громади.

Радити. 1. Добре той радить, хто людей не звадить. (Ільк.)

Стараєся заховати їх від незгоди.

2. Другого ся рай, а свій розум май. (Замул.)

Засягаючи чужої поради, не треба ніколи зрікатися своєї власної думки.
Раяти побічна форма від радити.

3. Іншим радит, а собі не вміє порадити. (Льв.)

Кепкують із премудрого дорадника. Пор. Wand. II, Helfen 144.

4. Кожде свойов головов радит. (Борис.)

Стараєся сам собі дати раду.

5. Радь ся всіх, слухай одного, а найрадше себе самого. (Коб.)

Правило житевої мудрости.

6. Радь ся другого, а смотри свого. (Ільк.)

Дбай поперед усього про свої діла.

Радіж. 1. З радіж бим дала. (Город.)

З радіж – скріплене замісь радо, з радістю.

Радість. 1. Лиха то радість, по котрій смуток наступає. (Ільк.)

Се неминуча черга всякої радости, що по ній наступає смуток.

2. Нова радість стала: баба з печі впала! Як летіла, то перділа, як впала,
то сьї всрала. (Довга Войн.)

Пародія звісної колядки: Нова радість стала, яка не бувала.

Радний. 1. Радних аж за много, а слухати нікого. (Коб.)

В великім клопоті хто-будь береться радити чоловікові, так що він не знає,
кого слухати.

Радуватися. 1. Она ся дує, добрі ся не здує. (М. ВЛ.)

Говорять про занадто живо виявлену гордість.

Радця. 1. Бодай то багато радців не мати! (Бат.)

Бажанє, щоб чоловік не зазнав такої халепи, у якій би до него тислися всякі
непокликані дорадники.

Раз. 1. Бодай вам було раз коло разу, а по середині ані разу! (Ком.)

Жартливе прокляте, щоб вам не було нічого.

2. За одним разом дуба не зрубасш. (Льв.)

Одним замахом великого діла не зробиш. Пор. Osm. Spr. 139.

3. За раз не вішають. (Ільк.)

Дають кілька днів проволочи.

4. Кварта горівки на раз, а сірник на два рази. (Мик. н. Д.)

Хвалився чоловік, що побував у арешті: замовлену квартиру горівки мусів випивати нараз зо страху перед ревізією, а один сірник розлупував на двоє і при помочи тріня запалював кожду половину окремо.

5. Най буде раз, але гаразд. (Мик. н. Дн.)

Раз, але щось хороше.

6. Отго раз хлопець! (Наг.)

Про бравого, дотепного, смілого хлопця.

7. Раз а гаразд. (Гнідк.)

Варіант до ч. 5. Пор. Слав. I, 167; Нос. ст. 456; Даль II, 27.

8. Раз, два, три, їв я й ти. (Жидач.)

Рід мудрованя.

9. Раз, два, три, штири, п'ять. (Жидач.)

Промовляють замісь: В ім'я Отця, Сина, сьв. Духа, амінь.

10. Раз за разом. (Наг.)

Одно по одним, про натуральне наступство.

11. Раз му сі впало. (Наг.)

Пошастило, вдалося.

12. Раз-на-раз. (Наг.)

Ненастанно, завсіди.

13. Раз наш, раз ваш. (Наг.)

Про дволичного чоловіка, що держить раз із сею, раз із тою стороною.

14. Раз по при раз. (Наг.)

Густо, про бите, молочене або иншу подібну роботу.

15. Раз сесе, раз тото. (Кол.)

Коли кому забагаєся чогось, що раз иншого.

16. Раз так, раз сяк. (Наг.)

Сіі. говорить. Про непостійного чоловіка.

17. Раз у раз. (Наг.)

Ненастанно, часто.

18. Раз хвалит, раз ганит. (Наг.)

Про хиткого, легкодушного чоловіка.

19. Раз шиє, раз поре. (Наг.)

Про чоловіка, що раз робить так, а потім навпаки.

20. То йно з разу їли діти логозу, а як сі запомогли, то без вечері спати лягли. (М. Яцк.)

Ширший варіант до Логоза ч. 3.

21. Хоть раз, а гаразд. (Лев. Ільк.)

Бажанє бідного чоловіка, scil. аби мені було. Варіант до ч. 4, 5.

Разити. 1. Не рази, коли хоч, аби ся гоїла рана. (Гнідк.)

Рана вражувана і розвивана часто не хоче гоїтися.

Разовий. 1. То разовий пан. (Лучак.)

Аналогія до разового хліба, отже не великий, не першорядний пан.

Рай. 1. Коби-сь був у раю, а я коло тебе хоть з краю! (Пост.)

Побожне бажанє для двох.

2. На силу в раю не будеш. (Льв.)

Без нашої волі Бог не може нас спасти. Пор. Слав. I, 293.

Райця. 1. Нема понад пана райцю і попову свиню. (Ком.)

Говорили з докором про якогось титулизованого і зарозумілого, хоч не дуже заслуженого урядника.

Рак. 1. Аж рака лазили зо сміху. (Наг.)

Аж клагися, заходилися зо сміху. Пор. Слав. II, 77.

2. Біда, раче, вода кіпит. (Григ.)

Когось чекає велика небезпека.

3. З рака мала познака. (Льв.)

З него нема великого наїдку. Пор. Мука 2334.

4. Коли-сь ся обібрав за рака, то лізь в кошіль. (Доброс.)

Варіант аналогічної приповідки про гриба.

5. На безриб'ю і рак риба. (Льв.)

В браку чого ліпшого вистане й гірше. Пор. Даль I, 94.

6. На ти, сину, рака, набухай ся, та йди молоти. (Ільк.) ...обухай ся... (Кобр. Петр.) ...набухай сі та йди молотити. (Наг.)

Одним раком не дуже можна набухатися. Жартують із надто скупой матери.

7. Пішов раки гдовувати. (Льв.)

Втопився. Пор. Wand. II, Krebs 46.

8. Пішов як рак по дріжджі. (Льк. Петр.)

Пішов і довго не вертається.

9. Помалу, раку, абись не вліз в ср—у. (Льв.)

Якийсь не дуже дотепний жарт.

10. Почервонів, як рак. (Наг.)

Про сердитого або засоромленого чоловіка. Пор. Слав. I, 186.

11. Рака лазити. (Наг.)

Є така дитська забава. Добираються двоє нерівного росту. Менше обіймає більшого ногами в пояс і спускає горилиць униз. Більший стає на четвереньки, т. зн. на руки й на ноги, а менший протикає йому передню часть свого тіла поміж ноги і опирається обома руками на його п'яти. Так повстає щось немов звір з двома головами, що може лізти взад і вперед.

12. Раки печи. (Гнідк.)

Говорять про рум'янци, які виступають на лиці дівчини, коли вона засоромиться. Пор. Нос. ст. 420; Wand. II, Krebs 48; Čelak. 263.

13. Сотворив Бог рака, дав му очи там, де срака. (Петр.) ...в сраці очи. (Наг.)

Можливість у рака плисти взад давала здавна нагоду до здогадів і жартів, немов то він може також лізти взад і має очи в хвості.

14. Тогди то буде, як рак свисне. (Сор.)

Говорять про щось неможливе.

15. Чепив ся, як рак леду. (Карл.)

Рак не може причепитися до леду, знач. поклав надію на щось зовсім нетривке і неможливе.

16. Чудо а не раки, сами в торбу лізуть. (Сіл. Б.)

Раки радо лізуть на всяку принаду, особливо вночі.

17. Це тогди буде, як рак на дубі свисне. (Цен.)

Ширший варіант до ч. 14.

18. Що свисни рак, а все ни так. (Жидач.)

Про якесь неададне поступоване або недотепні жарти.

19. Як рак на дуба вилізе тай свисне, тогди то сі стане. (Наг.)

Про щось неможливе. Ширший варіант до ч. 14 і 17.

20. Як рак свисне. (Лев.)

Примівка про щось неможливе.

Рама. 1. Оправ його хоть і в рами, а він усе такий самий. (Льв.)

Оправити в рамки якийсь образ – знак особливого пошанованя.

Рана. 1. Милая рана від свого пана. (Лучак.) Мила й... (М. Яцк.)

Говорить жінка про любого чоловіка, що її іноді побиває. Пор. Пан ч. 14.

2. Рана загоїть ся, але зле слово ніколи. (Ільк.)

Злим словом можна тяжше образити чоловіка ніж зраненем.

3. Трудно рану гоїти, а не вразити. (Ільк.)

Незагоєну рану конечно треба розвивати і очищувати нераз дуже болючими способами.

Раневичі. 1. Я з Раневич, міні до того нич. (Наг.)

Раневичі – село дрогобицького пов.

Раній. 1. Ранша рука, ширша лука. (Гнідк.)

Косарі, що починають вчаснійше косити, люблять звичайно перекошувати троха непочаті ще сусідські частки.

2. Що ране, то не погане. (Богородч. Гнідк.)

Вчасно упоратися з чим-будь усе ліпше ніж запізнитися.

Рано. 1. Йик би так рано вставав, аж дід з Устерік прийде, доробив би си йик Мошко данцюючи на шпильках. (Грин.)

Жартливий гуцульський вислов про пізні вставанє.

2. Коби до рая, буде зубови кониць. (Ю. К.)

Потішав себе чоловік, у якого цілу ніч болів зуб.

3. Коби мені до рана, подам ся на пана. (Замул.)

Міг се саме зробити і вночі з тим самим наслідком.

4. Мусиш рано встати, аби мене спіймати. (Цен.)

Образово: мусиш бути далеко розумнійший, щоб одурити мене.

5. Не рано, не пізно, в сам добрий день. (Бар.) ...самий... чьис. (Наг.)

В саму пору.

6. Ні рано, ні пізно, в сам добрий час: в велику суботу з кужелем на вечерниці. (Збар.)

Жартливе розпросторене загально відомої приповідки ч. 5 з іронічним вістрем про прихід зовсім не в пору.

7. Рано встала, на порозі задрімала. (Дар.)

Про ліниву служницю.

8. Рано встань, зітхни до Бога і в руки поплуй. (Наг.)

Поученє для роботящого чоловіка, якому спішно до роботи.

9. Рано встати, а вчасно оженити ся не пожалуєш. (Льв.)

Правило житевої мудрости. Пор. Слав. I, 241; Даль I, 454.

10. Рано встати, а на порозі освинути. (Гнідк.)

Освинути – дождатися сходу сонця.

11. Рано встати не встид. (Наг.)

Навпаки, запопадливі господарі мають собі се за честь.

12. Рано встати, треба ся вмити і розчесати. (Ільк.)

Припис звичайного порядку щоденного житя.

13. Рано встати, щоби мене одурити. (Наг.)

Говорить хитрий, собі на умі чоловік. Вар. до ч. 4.

14. Треба рано встати, аби його ошукати. (Ільк.)

Варіант до попер. ч.

15. Хто рано встає, той ся не кає. (Довж.)

Бо зробить вчасно свою роботу.

16. Хто рано встає, тому Біг дає. (Лев. Ільк. Петр.) ...Бог... (Наг.)

Тому щастить, іноді знайде щось на дорозі. Пор. Слав I, 240; Libl. 3; Нос. ст. 459.

17. Хто ранше встав, той ся в ліпші штани вбрав. (Збараж)

Міг вибирати.

18. Що рано, то не погано. (Лім.)

Ті, що встають рано, уважають собі се за честь або за заслугу.

19. Я рано тільки стану, то юж не знаю, чого ся яти. (Лемк.)

Говорив війт, обтяжений різними громадськими справами.

- Ранок.** 1. Від ранка аж до останка. (Гнідк.)

Від початку до кінця.

2. Ранок-панок. (Ільк. Кобр.)

Мова про ранне вставанє як корисну річ. Пор. Рано ч. 15, 16, 18.

3. Ранок-панок: що ранком не зробиш, то вечером не здогониш. (Сор.)

Занедбавши щось рано, тяжко вже зробити вечером.

4. Як буди з ранку, так буди до останку. (Жидач.)

Про вроджені наклонности, що виявляються вже в наймолодших літах і не покидають чоловіка до смерти.